

POLICY BRIEF 7:2023

Karvin policy brief -sarjan tarkoituksena on tukea koulutuspoliittista ja yhteiskunnallista keskustelua ja päätöksentekoa sekä edistää arviointitiedon hyödyntämistä päätöksenteon tukena.

Eriarvoistumisen ehkäiseminen edellyttää maahanmuuttotaustaisen väestön kieli- ja perustaitojen turvaamista

Raisa Hievanen, Tanja Laimi, Annette Ukkola, Salla Venäläinen ja Hanna Vätäinen

Kansallinen koulutuksen arviointikeskus (Karvi)

Johdanto

Maahanmuuttotaustaisen väestön määrä kasvaa Suomessa jatkuvasti. Samalla maahanmuuttotautaisia oppijoita on yhä enemmän varhaiskasvatuksessa ja koulutuksessa. Laajamittaisen maahanmuuton historia on Suomessa lyhyt, eikä tämän väestön tarpeita ja moninaisuutta aina tunnisteta. Maahanmuuttotautaiset oppijat muodostavat monikielisen ja moninaisen oppijoiden joukon, jolla on vaihtelevan pituinen suhde Suomeen ja suomen tai ruotsin kieleen. Osa oppijoista on käynyt perusopetukseen valmistavan opetuksen, osa on osallistunut usean vuoden ajan suomalaiseen varhaiskasvatukseen, osa on aloittanut opintopolkunsu Suomessa vasta perusopetuksen loppuvaiheessa. Maahanmuuttoviraston mukaan suurin osa aikuisena Suomeen muuttavista tulee maahan työn, perheen tai opiskelun takia. Pieni osa aikuisista tulee Suomeen pakolaisena tai turvapaikan hakijana.¹

¹ Maahanmuuttovirasto 2023.

Suomalaiseen yhteiskuntaan integroitumisen kannalta on tärkeää, että kaikilla maahanmuuttotautaisilla, niin lapsilla, nuorilla kuin aikuisillakin, on todellinen mahdollisuus oppia ja opiskella suomen tai ruotsin kieltä ja tuntee kuuluvansa suomalaiseen yhteiskuntaan. Kieli on koulutuksessa sekä oppimisen kohde että väline. Sillä on olennainen merkitys oppimisessa, sosiaalisten suhteiden rakentumisessa, yhteiskuntaan sosiaalistumisessa ja työllistymisessä. Kielen merkitys on tärkeä tunnistaa opetuksessa, oppimisessa ja oppilaitoksen toimintakulttuurissa. Kielen oppimista ja kotoutumista tukee mahdollisuus käyttää kieltä arkisissa tilanteissa ja osana sosiaalista elämää. Ilman aktiivista kielen käyttöä arjessa kielen oppiminen jää kouluopetuksen ja oppikirjojen varaan, mikä ei edistä tehokasta oppimista eikä osallisuuden rakentumista. Kotoutumisen ja integroitumisen tukeminen ei siis ole vain koulun sisäinen asia, vaan siihen tarvitaan laajaa tukea koulujen ja oppilaitosten ulkopuolella.

Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen (Karvi) arvioinneissa on havaittu, että suomalainen koulutusjärjestelmä ei nykyisellään aina pysty takaamaan maahanmuuttotautaisille oppijoille riittäviä valmiuksia kouluttautumiseen ja työelämään. Opetus- ja kulttuuriministeriö toivookin seuraavan hallituksen parantavan edellytyksiä maahanmuuttajien kotoutumiselle ja integroitumiselle suomalaiseen yhteiskuntaan². On erittäin tärkeää varmistaa, että koulutusjärjestelmämme kehitetään siten, että se pystyy vastaamaan kasvavan ja moninaisen maahanmuuttotautaisen väestön tarpeisiin. Mikäli oppijalle ei mahdollisteta opintopolun aikana riittävää kielitaitoa ja yhteiskunnallista osaamista, hänen on vaikeaa löytää omaa paikkaansa työelämässä ja suomalaisessa yhteiskunnassa.

Opintopolkua aloittaessaan joillakin nuorilla ja aikuisilla opiskelijoilla voi olla hyvin vähäinen koulutustausta lähtömaastaan, mikä näkyy paitsi perustaitojen hallinnassa, myös opiskelijoiden tavassa opiskella, oppia ja kantaa vastuuta omasta oppimisprosessistaan. Etenkin aikuisiällä perustaitojen oppiminen voi olla hidasta tai vaikeaa, mutta silti opiskelijalle motivoivaa ja merkityksellistä – ovi suomalaiseen yhteiskuntaan ja siinä toimimiseen.

Artikkelissa käytettyjä käsitteitä

Kytäkseen toimimaan itsenäisesti suomalaisessa yhteiskunnassa ja työelämässä jokainen meistä tarvitsee niin sanottuja **perustaitoja**. Käsitteelle perustaidot on useita erilaisia määritelmiä kontekstista riippuen³. Tässä tekstissä käsitteellä perustaidoilla viitataan luku- ja kirjoitustaitoon ja numeerisiin taitoihin sekä yleisiin oppimaan oppimisen ja tiedonhankinnan taitoihin. Perustaidoille ei ole määritelty tiettyä osaamisen tasoa, vaan ne karttuvat oppimisen myötä ja määrittyvät myös suhteessa opintopolulla etenemiseen.

² Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2023.

³ Ks. esim. Mäkinen 2018, 305; OECD 2012. (https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/105407/miten_aikuisten_perustaidot_2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y).

Esi- ja perusopetusikäiset lapset, jotka eivät osaa suomea tai ruotsia riittävän hyvin, aloittavat koulunkäyntinsä perusopetukseen **valmistavassa opetuksessa**. Valmistavan opetuksen tavoitteena on edistää oppilaiden kielellisten taitojen kehittymistä, kouluvalmiuksia ja suomalaiseen yhteiskuntaan kotoutumista. Valmistavan opetuksen laajuus vastaa yhden lukuvuoden oppimäärää.

Perusopetuksessa ja toisella asteella oppija voi opiskella **suomi tai ruotsi toisena kielenä ja kirjallisuus -oppimäärää (S2)**, jos hänen äidinkieltensä ei ole suomi, ruotsi tai saame tai hänellä on muutoin monikielinen tausta. S2-opetus ei ole suomen tai ruotsin kielen tuki- tai erityisopetusta, vaan sillä on opetussuunnitelmassa omat tavoitteensa, sisältönsä ja arviointikriteerinsä, joita opetuksessa tulee noudattaa. S2-opetuksen tavoitteena on vahvistaa opetuskielen taitoa, jotta oppija pystyy opiskelemaan ja toimimaan koulu yhteisössä tasavertaisena muiden kanssa. Opiskelu S2-oppimäärän mukaisesti on perusteltua, jos oppijan kielitaidossa on puutteita yhdellä tai usealla osa-alueella, esimerkiksi kirjoittamisessa tai lukemisessa. Kielitaidon kehittyessä oppija voi siirtyä opiskelemaan suomen tai ruotsin kielen ja kirjallisuuden oppimäärän mukaisesti.

Vapaan sivistystyön lukutaitokoulutus on tarkoitettu kotoutumisen tueksi maahanmuuttajille, joilla ei ole ollut mahdollisuutta saada riittävästi koulutusta ja yleissivistystä, jotta he voisivat selvitä opiskelusta, työssäkäynnistä ja käytännön arjesta Suomessa. Koulutuksen tavoitteena on luku- ja kirjoitustaidon perustan luominen sekä oppimaan oppimisen ja vuorovaikutustaitojen kehittäminen.

Maahanmuuttajille suunnattu aikuisten perusopetus on tarkoitettu perusopetuksen loppuvaiheessa Suomeen tulleille nuorille, jotka eivät ole saaneet päättötodistusta tai joiden valmiudet ovat jääneet heikoiksi. Opetus on suunnattu myös maahanmuuttotilanteen aikuisille, jotka heikon koulutuksensa takia tarvitsevat tukea luku- ja kirjoitustaidon sekä matemaattisten valmiuksien parantamiseen tai jotka tarvitsevat perusopetuksen päättötodistuksen päästäkseen jatkamaan opintoja.

Tavoitteena opintopolun sujuvuus ja kielitaidon vahvistuminen

Moninaisen maahanmuuttotilanteen väestön tarvitsemien koulutusten muotoihin ja toteutustapoihin vaikuttavat akateemisten tavoitteiden lisäksi myös esimerkiksi yksilön ikä, koulunkäyntitilanteesta ja myös hänen muu elämänsä koulutuksen ulkopuolella. Sujuvan opintopolun mahdollistaminen on vaativa tehtävä. Yhteiskuntaan integroituminen on sitä helpompaa, mitä nuorempana pääsee osalliseksi yhteiskunnan toimintaan. Lapsen kasvua yhteiskunnan jäseneksi tuetaan jo varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatus kehittää myös perusopetuksessa tarvittavaa suomen tai ruotsin kielen taitoa. Maahanmuuttotilanteen lasten osallistumisella varhaiskasvatukseen voidaan estää osaamisen eriytymiskehitystä. Lasten suomen tai ruotsin kielen taito vahvistuu kielitietoisien henkilöiden, laadukkaan toiminnan ja vertaisoppimisen kautta. Maahanmuuttotilanteen lapset osallistuvat kuitenkin muita vähemmän varhaiskasvatukseen silloinkin, kun sitä tarjotaan maksuttomana.⁴

⁴ Siippainen, Paananen, Metsämuuronen, Repo, Sarkkinen, Alasuutari, Koivisto, Saarikallio-Torp & Kirjavainen 2020.

Suomea tai ruotsia taitamattomien esi- ja peruskouluikäisten oppijoiden osaamisen vahvistamisessa avainasemassa on perusopetukseen valmistava opetus. Valmistavan opetuksen toteutus voi olla hyvin moninaista. Oppilaiden ikä, taitotaso ja koulunkäyntihistoria voivat vaihdella paljon samassa valmistavan opetuksen ryhmässä. Opetukseen voivat osallistua sekä vasta maahan muuttaneet että Suomessa syntyneet maahanmuuttotaustaiset lapset ja nuoret. Uusia oppilaita tulee valmistavaan opetukseen pitkin lukuvuotta. Valmistava opetus voikin olla hyvin pirstaleista ja vakiintumatonta, mikä vaikuttaa opetukseen ja sen kehittämiseen.⁵ Myös perusopetuksen S2-oppimäärässä oppilaiden taidot vaihtelevat suuresti heidän taustojen ja koulunkäyntihistorian mukaan. Samassa ryhmässä voi olla suoraan valmistavasta opetuksesta tulleita ja oppilaita, jotka ovat opiskelleet suomalaisessa peruskoulussa useita vuosia. Kouluilla on hyvin vaihtelevat resurssit järjestää opetusta oppijoiden yksilöllisten tarpeiden mukaisesti.⁶

Oppijan opintopolun tukemisessa perhe on tärkeässä asemassa. Kotoa saatava tuki sekä arvostus koulunkäyntiä ja suomen tai ruotsin kielen oppimista kohtaan vaikuttavat oppimiseen.⁷ Huoltajilla, joilla on heikko koulutustausta ja puutteellinen suomen kielen taito, on käytössään vain vähän keinoja tukea omien lastensa koulunkäyntiä, vaikka he pitäisivät koulutusta suuressa arvossa. Lapsen koulunkäynnin ja oppimisen tukeminen voi olla huoltajalle vaikeaa ilman koulun opetuskielen taitoa.

Osa oppijoista saapuu Suomeen ja aloittaa koulunkäynnin vasta aikuisiällä. Maahan muuttaneiden aikuisten vaihtelevat taustat ja erilaiset lähtökohdat näkyvät muun muassa maahanmuuttajien lukutaitokoulutuksessa ja aikuisten perusopetuksessa, joissa korostuvat ryhmien moninaisuus sekä oppijoiden osaamisen kehittymisen ja jatkopolkujen yksilöllisyys.⁸ Opiskelun aloittaminen aikuisiällä vieraassa oppimisympäristössä ja -kulttuurissa on etenkin koulua käymättömälle aikuiselle jo itsessään valtava haaste.

Suomalaisessa yhteiskunnassa toimiminen ja itsenäinen elämä vaatii kielitaidon lisäksi luku- ja kirjoitustaitoa. Tästä johtuen ne ovat aikuisten lukutaitokoulutuksen tavoitteiden ja arvioinnin keskiössä. Koulutuksen piirissä ensin omaksutun kielitaidon ajatellaan luovan perustan muulle oppimiselle ja yhteiskuntaan integroitumiselle. Haasteena kuitenkin on, että kouluja aiemmin käymättömät aikuiset ovat tottuneet oppimaan kieltä konkreettisissa vuorovaikutustilanteissa. Suomalaisen koulutuksen piirissä heiltä edellytetään kykyä hahmottaa kirjoitettua kieltä. Lukutaitokoulutuksen opettajat ovatkin huomauttaneet, että jotta voi harjoitella kieltä, on ensin opeteltava oppimaan ja ajattelemaan itseään oppijana uudella tavalla. Kyse on siis teknistä luku- ja kirjoitustaitoa syvemmästä vuorovaikuttamisen, ajattelemisen ja tekemisen tavan omaksumisesta, joka vaatii aikaa⁹.

⁵ Venäläinen, Laimi, Seppälä, Vuojus, Viitala, Ahlholm, Latomaa, Mård-Miettinen, Nirkkonen, Huhtanen & Metsämuuronen 2022.

⁶ Kuukka & Metsämuuronen 2016.

⁷ Kuukka & Metsämuuronen 2016.

⁸ Hievanen, Frisk, Väätäinen, Mustonen, Kaivola, Koli, Liski, Muotka & Wikman-Immonen 2020.

⁹ Väätäinen 2022.

Vaikka vieraalla kielellä opiskelu uudenlaisessa toimintakulttuurissa on monelle aikuisena Suomeen muuttaneelle haasteellista, monet lukutaitokoulutuksen opiskelijat kokevat koulussa käymisen usein keskeiseksi arkea ja psyykkistä hyvinvointia ylläpitäväksi tekijäksi. Samalla se on monelle ainoa kodin ulkopuolella tapahtuva arjen rutiini ja paikka, jossa harjoittaa kielitaitoa.¹⁰ Palveluiltaan eriytyneessä ja digitalisoituneessa yhteiskunnassamme suomea tai ruotsia vielä opettelevien ihmisten ei aina ole helppo löytää tilanteita, joissa voisi harjoitella kieltä jonkun kanssa. Onkin syytä painottaa, että minkään ikäisillä kielen oppiminen ei tapahdu irrallaan muusta elämästä ja kotoutumisesta. Uutena opitun asian omaksuminen vaatii toistoja ja kielen käyttämistä kommunikaation välineenä myös opetuksen ulkopuolella.

Maahanmuuttajien opintopolkujen sujuvoittamista ja työelämään siirtymisen nopeuttamista on tavoiteltu monilla uudistuksilla. Esimerkiksi vuoden 2025 alusta voimaan tuleva kotoutumislain kokonaisuudistus pyrkii tehostamaan töihin ja koulutukseen siirtymistä muun muassa uuden kotoutumisohjelman käyttöönoton avulla¹¹. Useille aikuisille nopeat opintopolut ovat tarkoituksenmukaisia, mutta osa oppijoista tarvitsee muita hitaampaa opintopolkua ja enemmän tukea. Liian nopea kouluttautuminen ja työelämään siirtyminen voi muodostua sosiaalisesti ja taloudelliseksi riskiksi heikoilla perustaidoilla opintonsa aloittaneille henkilöille. Mikäli oppija ei koulutuksen aikana saavuta vankkoja perustaitoja, hän on haavoittuvaisessa asemassa työelämän murroksissa ja hänen edellytyksensä edetä opintopolulla heikkenevät. Maahanmuuttotaustaisilla oppijoilla tulee olla mahdollisuus myös uran aikaiseen oppimiseen ja työuralla etenemiseen. Kielitaidon sekä mahdollisesti aiemmin puutteelliseksi jääneiden perustaitojen vahvistaminen on tähän yksi edellytys.¹²

Tuen tarpeen tunnistamiseen ja siihen vastaamiseen tarvitaan ammattitaitoa

Toimivan kielitaidon saavuttaminen ja oppimaan oppimisen taitojen omaksuminen ovat kokonaisvaltaisia prosesseja, joihin vaikuttavat esimerkiksi eletty elämä, kulttuuritausta, psyykkinen sekä fyysinen hyvinvointi ja perhetilanne. Monet maahanmuuttotaustaiset oppijat tarvitsevat tukea opinnoissaan erityisesti silloin, jos heillä on puutteita oppimaan oppimisen taidoissa tai he jos he osaavat opetuskieltä heikosti.

Valmistavasta opetuksesta perusopetukseen siirtyvän oppijan pitäisi pystyä seuraamaan opetusta suomen tai ruotsin kielellä, mutta näin ei aina ole¹³. Opetushallituksen mukaan valmistava opetus antaa valmiuksia perusopetukseen osallistumiseen, mutta oppijan kielitaito ei sen jälkeen ole vielä riittävän laaja koko perusopetuksen oppimäärän omaksumiseen¹⁴. Mikäli myöhään maahan tulleilla (15-vuotiaat ja vanhemmat) on vaillinainen koulunkäyntihistoria tai he ovat tullessaan luku- ja

¹⁰ Väättäinen 2022.

¹¹ VN 2023.

¹² Hievanen, Frisk, Väättäinen, Mustonen, Kaivola, Koli, Liski, Muotka & Wikman-Immonen 2020.

¹³ Venäläinen, Laimi, Seppälä, Vuojus, Viitala, Ahlholm, Latomaa, Mård-Miettinen, Nirkkonen, Huhtanen & Metsämuuronen 2022.

¹⁴ Opetushallitus 2017.

kirjoitustaidottomia, valmistavan opetuksen laajuus ei todennäköisesti riitä. Oppija tarvitsee vielä pitkään tukea opetuskielen ja oppiaineiden käsitteiden ja opinnoissa tarvittavan oppiainekohtaisen sanaston oppimisessa. Erityisesti myöhään maahan tulleiden oppijoiden kielitaidon tukeminen on tärkeää, jotta he saavuttavat perusopetuksen aikana riittävät valmiudet toisen asteen opintoihin.¹⁵ Kielitaidon puutteet voivat vaikeuttaa pääsyä jatko-opintoihin ja lisätä syrjäytymisriskiä.

Valmistavan opetuksen opettajan tehtävä on vaativa, sillä hänen ammattitaitonsa pitäisi ulottua alkuopetuksesta yläkoulun reaaliaineiden sisältöjen ja oppiainekohtaisen sanaston hallintaan. Samalla häneltä vaaditaan erityispedagogista osaamista, koska oppilaiden erityisen tuen tarpeen tunnistaminen ja tukitoimien tarkemman selvitysprosessin käynnistäminen on usein hänen tehtävänsä.

Monet perusopetuksen ensimmäiseltä luokalta aloittaneet maahanmuuttotaustaiset oppilaat jäävät muista jälkeen jo ensimmäisinä kouluvuosina heikon opetuskielen taidon ja riittämättömän tuen takia. S2-oppilailla osaaminen kehittyy perusopetuksen kahden ensimmäisen luokan aikana keskimäärin hitaammin kuin muilla oppilailla. Joissakin kouluissa S2-oppilaiden osaaminen ei kehity kahden ensimmäisen kouluvuoden aikana edes sille tasolle, jolla muut oppilaat aloittavat koulunkäynnin, vaikka oppilaat olisivat olleet samoilla luokilla. Näihin kouluihin ja luokkiin muodostuu siis osaa miseltaan kaksi erillistä oppilasryhmää.¹⁶ S2-oppimäärää opiskelevien taidot ovat olleet kantaväestön taitoja heikommat myös yhdeksännellä luokalla esimerkiksi englannissa ja matematiikassa.¹⁷

S2-opetuksen järjestämistapojen ja opetuksen laadun suuri vaihtelu on herättänyt huolta myös siitä, että oppimäärä ei tarjoa oppijoille riittäviä mahdollisuuksia akateemisen kielitaidon kehittymiseen. Maahanmuuttotaustaiset opiskelijat ovat edelleen aliedustettuja suomalaisissa korkeakouluissa, erityisesti yliopistoissa. Tämä viittaa siihen, että suomalainen koulutusjärjestelmä ei kykene tuottamaan edes Suomessa syntyneille maahanmuuttotaustaisille riittäviä valmiuksia korkeakouluopintoihin. Maahanmuuttotaustaiset korkeakouluopiskelijat kaipaavat johdonmukaisesti eteneviä kielio-pintoja ja kielellistä tukea korkeakouluopintojen aikana.¹⁸ Vaikka korkeakouluopinnossa opiskelukieli olisikin englanti, laajempaan korkeakouluuyhteisöön ja työmarkkinoille integroitumisen sekä sosiaalisen elämän rakentamisen kannalta suomen tai ruotsin kielen taito on keskeinen.

Myös aikuiset maahanmuuttotaustaiset oppijat tarvitsevat usein tukea opinnoissaan. Erityisesti aiempi rikkonainen koulunkäyntitausta on voinut johtaa puutteellisiin opiskeluvaihteluihin. Ammatillisessa koulutuksessa osalla oppijoista kielitaito ei ole opintojen alussa tasolla, jota opinnoista selviytyminen edellyttää. Erityisesti matematiikkaa, äidinkieltä ja vieraita kieliä sisältävissä yhteisissä tutkinnon osissa opiskelijat kaipaavat usein paljon tukea. Kaikilla kielitaito ei edes opintojen aikana kehity tasolle, jota työelämässä ja arjessa selviytymiseksi tarvitaan. Ammatillisessa koulutuksessa maahanmuuttotaustaisten oppijoiden tukemista vaikeuttaa se, että osa henkilöstöstä kokee, ettei heidän osaamisensa riitä maahanmuuttotaustaisten oppijoiden kielitietoiseen opettamiseen. Jotta

¹⁵ Venäläinen, Laimi, Seppälä, Vuojus, Viitala, Ahlholm, Latomaa, Mård-Miettinen, Nirkkonen, Huhtanen & Metsämuuronen 2022.

¹⁶ Ukkola & Metsämuuronen 2019; 2023.

¹⁷ Härmälä & Marjanen, 2022; Metsämuuronen & Nousiainen 2021.

¹⁸ Airas, Delahunty, Laitinen, Shemsedini, Stenberg, Saarilampi, Sarparanta, Vuori & Väättäinen 2019.

maahanmuuttotaustaisilla oppijoilla olisi mahdollisuus saada tarvitsemansa tuki ja saavuttaa oppimistavoitteet, opetushenkilöstön osaamista tulee kehittää.¹⁹

Maahanmuuttotaustaisilla oppijoilla on myös erityisen tuen tarpeita siinä kuin muillakin oppijoilla, mutta jotka voivat jäädä kielivaikeuksien vuoksi tunnistamatta. On varsin yleistä, että oppilas saa väärin kohdennettua tukea ja päätyy esimerkiksi erityisen tuen päätöksellä pienryhmäopetukseen, vaikka ongelmana on ollut kielen oppiminen. Kehittyvää kielitaitoa kohdellaankin liian usein oppimisvaikeutena.²⁰

Koulutukseen ohjaamisen käytännöissä on suurta vaihtelua

Sujuvat ja oppijoiden osaamistasoon ja tarpeisiin perustuvat siirtymät ovat keskeinen keino taata osaamisen kehittymistä ja ehkäistä syrjäytymistä. Tällä hetkellä oppijoiden siirtymät ja eteneminen opintopolulla eivät kuitenkaan aina toteudu optimaalisesti oppijan näkökulmasta.

Tiivis yhteistyö on tärkeää, kun tuetaan oppijoiden oikea-aikaista siirtymistä perusopetukseen valmistavasta opetuksesta perusopetukseen. Siirtymä voidaan esimerkiksi tehdä ensin vain osassa oppiaineissa ja lopulta kokonaan. Yhteistyö on välttämätöntä myös, jotta perusopetuksen puolella voidaan jatkaa opetuskielen kehittymisen tukemista oppijan tarpeiden mukaisesti. Yhteistyötä tarvitaan myös perusopetuksessa äidinkielen ja kirjallisuuden eri oppimäärien (suomi/ruotsi äidinkielenä ja S2) välille, jotta mahdollistetaan oikea-aikaiset ja sujuvat siirtymät oppimäärästä toiseen. Kielitietoinen opetus on olennaista kaikissa oppiaineissa.²¹

Maahanmuuttotaustaisilla aikuisilla opintopolkujen sujuvuutta tukevat keskeisesti koulutuksiin ohjaavien tahojen ja koulutusten järjestäjien välinen yhteistyö ja ymmärrys siitä, millaista osaamista missäkin koulutuksessa edellytetään. Opintopolun nivelvaiheissa on tärkeää tehdä aktiivista yhteistyötä opetus- ja ohjaushenkilöstön ja esimerkiksi työvoimahallinnon kanssa, jotta varmistetaan opintopolkujen sujuvuus ja vältetään päällekkäisyydet. Esimerkiksi ammatilliseen koulutukseen opiskelijoita ohjaavat tahot eivät aina tunne ammatillista koulutusta riittävän hyvin voidakseen ohjata oppijan hänelle sopivimpaan koulutukseen.

Vapaan sivistystyön maahanmuuttotaustaisille suunnattuja koulutuksia toteutetaan kestoiltaan ja opetusmuodoiltaan vaihtelevina kokonaisuuksina, mikä palvelee hyvin erilaisia maahan muuttaneiden ryhmiä. Tämä osaltaan haastaa koulutukseen ohjaamista. Joustavuuden rinnalle tarvittaisiin toimintatapoja, joilla varmistetaan, että oppijoilla on mahdollisuus saada tarpeidensa ja tavoitteidensa

¹⁹ Hievanen, Frisk, Väättäinen, Mustonen, Kaivola, Koli, Liski, Muotka & Wikman-Immonen 2020.

²⁰ Tainio & Kallioniemi 2019.

²¹ Venäläinen, Laimi, Seppälä, Vuojus, Viitala, Ahlholm, Latomaa, Mård-Miettinen, Nirkkonen, Huhtanen & Metsämuuronen 2022.

mukaista koulutusta kaikkialla Suomessa, oppilaitoksen koosta ja paikallisista tekijöistä riippumatta.²²

Oppijoiden tarkoituksenmukaista ohjausta lukutaitokoulutukseen vaikeuttaa myös se, että lukutaitoa opetetaan aikuisille maahanmuuttotilaisille vapaan sivistystyön lisäksi myös osana aikuisten perusopetusta. Näiden kahden lukutaitokoulutuksen kohderyhmät ovat osin päällekkäiset. Olisikin tärkeää, että vapaan sivistystyön lukutaitokoulutuksen ja aikuisten perusopetuksen opiskelijaprofiileja selkeytettäisiin niin, että eri toimijoilla on yhteinen käsitys erilaisten lukutaitokoulutusten kohderyhmistä.

Rahoitusperusteet eivät aina tue tarkoituksenmukaisia opintopolkujia

Koulutuksen rahoitus ei kaikilta osin tue oppijan kannalta tarkoituksenmukaisen opintopolun muodostumista, sillä se osin jopa ohjaa opetuksen ja koulutuksen järjestäjiä toimimaan oppijan kannalta haitallisesti. Epätarkoituksenmukaisten opintopolkujen lisäksi rahoitus asettaa oppijat keskenään eriarvoiseen asemaan.

Esi- ja perusopetusikäisten lasten mahdollisuudet saada valmistavaa opetusta vaihtelevat eri puolilla Suomea. Opetuksen järjestäjillä ei ole lakiin sidottua velvollisuutta tarjota valmistavaa opetusta, vaan oppilaat voidaan myös integroida suoraan tavallisiin esi- ja perusopetuksen ryhmiin. Opetuksen järjestäjät saavat valmistavaan opetukseen valtionosuusrahoitusta enintään 900–1000 tunnin edestä. Toisaalta osa opetuksen järjestäjistä on tarvittaessa pidentänyt valmistavaa opetusta oppijan yksilöllisten tarpeiden mukaisesti jopa yli valtionosuudella rahoitetun osuuden.²³

Samaan aikaan S2-oppimäärän valtionosuusrahoitus saattaa kannustaa perusopetuksen järjestäjiä pitämään oppilaita S2-opetuksessa tarpeettomastikin. Opetuksen järjestäjä on oikeutettu saamaan valtionavustusta näiden oppilaiden opetukseen sekä muun opetuksen tukeen enintään kuuden ensimmäisen vuoden ajalta opetukseen osallistumisen aloittamisesta. Toisaalta rahoitusperusteet saattavat ohjata siirtämään oppilaan pois S2-oppimäärästä kuuden vuoden jälkeen, vaikka hänen kielitaitonsa ei olisi siihen riittävä. S2-opetuksen uudistamiselle, opetusjärjestelyiden yhtenäistämiseksi ja käytänteiden sujuvoittamiselle onkin suuri tarve. Myös opetus- ja kulttuuriministeriön näkemyksen mukaan opetusta tulisi järjestää niille oppilaille, joilla on siihen selkeä tarve²⁴. Opetus ja tukitoimet tulisi mitoittaa siten, että ne mahdollistavat oppijoiden siirtymisen koulun opetuskielen mukaiseen äidinkieli ja kirjallisuus -opetuksen piiriin jo perusopetuksen aikana.

²² Väättäinen 2022, Hievanen, Frisk, Väättäinen, Mustonen, Kaivola, Koli, Liski, Muotka & Wikman-Immonen 2020.

²³ Venäläinen, Laimi, Seppälä, Vuojus, Viitala, Ahlholm, Latomaa, Mård-Miettinen, Nirkkonen, Huhtanen & Metsämuuronen 2022.

²⁴ Opetus- ja kulttuuriministeriö 2023.

Aikuisilla maahanmuuttajilla koulutuksen rahoitus määrittelee, kenellä on pääsy kotoutumista ja yhteiskuntaan integroitumista tukevan koulutuksen piiriin. Vapaan sivistystyön lukutaitokoulutuksessa oppilaitosten on mahdollista saada valtionosuusrahoitusta ainoastaan niistä opiskelijoista, joilla on voimassa oleva kotoutumissuunnitelma. Kotoutumissuunnitelman enimmäisvoimassaoloaika on tällä hetkellä kolme vuotta ja lainsäädäntöuudistusten myötä se tulee laskemaan kahteen vuoteen. Tämä rajaa koulutuksen ulkopuolelle Suomessa pidempään olleita henkilöitä, jotka hyötyisivät lukutaitokoulutuksesta. Ammatilliseen koulutukseen osallistumista taas vaikeuttavat toimeentuloetuuudet. Erityisesti TE-toimiston rahoittaman omaehtoisen opiskelun 24 kuukauden enimmäiskesto on useille aikuisena Suomeen muuttaneille liian lyhyt aika ammatillisen perustutkinnon suorittamiseen.

Karvi suosittelee

Riittävien kielellisten ja muiden perustaitojen saavuttamisesta tulee huolehtia kaikilla koulutusasteilla. Aiemmat vaiheet opintopolulla luovat pohjaa myöhemmille opinnoille. Jotta siirtymät eivät itsessään vahvasta osaamiserojen kasvua ja siirrä oppijan haasteita eteenpäin, opetuksen ja koulutuksen järjestäjien tulee varmistaa, että oppijoilla on edellytykset siirtyä opintopolulla eteenpäin ennen koulutuksen läpäisemistä. On kuitenkin muistettava, että jokaisen oppijan kohdalla ei välttämättä ole realistista tavoitella etenemistä työllistymiseen johtavaan koulutukseen, vaan osaamisen kehittäminen ja yhteiskunnan toimintaan osallistuminen muulla tavoin.

Pelkillä koulutuspoliittisilla toimilla ei voida taata maahanmuuttotaustaisten oppijoiden integroitumista yhteiskuntaan. Koululla ja opetus- ja ohjaushenkilöstöllä on merkittävä rooli suomen tai ruotsin kielen ja suomalaisen yhteiskunnan tutuksi tekemisessä, mutta yhteiskuntaan integroituminen vaatii monien tahojen yhteistyötä. Myös toimivalla kodin ja koulun yhteistyöllä on vaikutusta lapsen ja nuoren opintopolun sujuvuuteen. Ei tule myöskään unohtaa maahanmuuttotaustaisten oppijoiden omaa vastuuta ja omaehtoisen toimijuuden tukemista kielen oppimisessa ja laajemmin kotoutumisessa.

Kielitietoisuutta tulee kehittää kaikilla koulutusasteilla – osallisuuden vahvistaminen tukee sekä kielen oppimista että yhteiskuntaan integroitumista

Vaikka kielitietoiseen opetukseen ja sen kehittämiseen on panostettu, toimintatavoissa on vielä paljon kehitettävää kaikilla koulutusasteilla. Opettajien ymmärrys kielitietoisesta opetuksesta edistää oppijoiden mahdollisuuksia edetä sujuvasti opintopolulla. Varhaiskasvatuksessa, kouluissa ja oppilaitoksissa tarvitaan lisäkoulutusta aiheesta.

Varhaiskasvatuksessa ja koulutuksessa on tärkeää huolehtia siitä, että jokainen oppija tuntee kuuluvansa ryhmään ja pääsee luomaan vertaissuhteita suomea tai ruotsia puhuvien kanssa. Vertaissuhteet kiinnittävät omaan lähiympäristöön ja yhteisöön, ja vertaisilta opitaan myös kielenkäyttöä.

Maahanmuuttajien opintopolkujen sujuvuuden varmistamiseksi ja päällekkäisyyksien välttämiseksi tulee lisätä yhteistyötä eri koulutusten ja koulutusasteiden välillä. Opintopolkujen sujuvuus ja oppimiselle asetettujen tavoitteiden saavuttaminen edellyttää myös, että yhteistyötä muun muassa sosiaali-, terveys- ja työvoimaviranomaisten kanssa kehitetään edelleen. Esimerkiksi aikuisten maahanmuuttaneiden osalta muilla kuin opetustoimella on merkittävä rooli siinä, mihin koulutukseen opiskelija päätyy.

Opetus- ja kulttuuriministeriön ja työ- ja elinkeinoministeriön tulee yhteistyössä edelleen kehittää aikuisten maahanmuuttotaustaisten oppimista ja koulutusta edistämään luotuja rahoitusmekanismeja. Tällä hetkellä rahoitusperusteiden takia oppijat eivät aina pääse opiskelemaan itselleen sopivimpaan ryhmään tai koulutukseen tai joutuvat keskeyttämään koulutuksen taloudellisista syistä.

Kielitaidon kehittämiseen tulee varata riittävästi tukea ja aikaa – opintosisältöjen tulee mahdollistaa yksilölliset opintopolut

Opetus- ja ohjaushenkilöstön tulee suunnitella oppilaiden opintopolun jatkumoa jo opiskelun alkuvaiheessa. Myöhään maahan tulleille oppijoille tulee olla tarjolla enemmän tukea opinnoissa ja varsinkin opintojen nivelvaiheissa. Samalla on vahvistettava huoltajien ja koulun välistä vuorovaikutusta ja yhteistyötä. Erityisesti sota- ja kriisialueilta tulleiden, psyykkisistä traumoista kärsivien oppijoiden koulunkäynnin tueksi tarvitaan asiantuntevaa henkilöstöä.

Koulutusjärjestelmän tasolla tulee löytää ratkaisuja tilanteisiin, joissa oppijoiden kielitaito tai muu osaaminen ei riitä opintopolulla etenemiseen ilman vahvaa tukea. Aikuisena maahan muuttaneille, joilla on heikko koulutustausta, on turvattava mahdollisuus saavuttaa luku- ja kirjoitustaito sekä arjessa toimisen perustaidot, vaikka tämä vaatisi pidemmän ajan ja enemmän tukea.

Myös työssäkäyvien maahanmuuttajien mahdollisuuksia vahvistaa kielellisiä ja numeerisia perustaitojaan esimerkiksi vapaan sivistystyön koulutuksena tai työvoimakoulutuksena tulee parantaa.

Korkeakouluopintoihin liittyen tulee tarjota tarpeeksi tukitoimia maahanmuuttotaustaisille opiskelijoille. Esimerkiksi tiedotuksen erilaisista koulutukseen hakeutumisen väylistä ja opiskelumahdollisuuksista tulisi tavoittaa myös maahanmuuttotaustaiset opiskelijat.

Lähteet

Airas, M., Delahunty, D., Laitinen, M., Shemsedini, G., Stenberg, H., Saarilampi, M., Sarparanta, T., Vuori, H. & Väättäin, H. 2019. Taustalla on väliä. Ulkomaalaistaustaiset opiskelijat korkeakoulupolulla. Julkaisut 22:2019. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. <https://karvi.fi/publication/taustalla-on-valia-ulkomaalaistaustaiset-opiskelijat-korkeakoulupolulla/>.

- Kuukka, K. & Metsämuuronen, J. 2016. Perusopetuksen päättövaiheen suomi toisena kielenä (S2) - oppimäärän oppimistulosten arviointi 2015. Julkaisut 13:2016. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. <https://karvi.fi/publication/perusopetuksen-paattovaiheen-suomi-toisena-kielena-s2-oppimaaran-oppimistulosten-arviointi-2015/>.
- Hievanen, R., Frisk, T., Väättä, H., Mustonen, K., Kaivola, J., Koli, A., Liski, S., Muotka, V. & Wikman-Immonen, A. 2020. Maahanmuuttajien koulutuspolut – Arviointi vapaan sivistystyön lukutaitokoulutuksesta, aikuisten perusopetuksesta ja ammatillisen koulutuksen kielitaitovaatimusten joustavoittamisesta. Julkaisut 11:2020. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. <https://karvi.fi/publication/maahanmuuttajien-koulutuspolut-arviointi-vapaan-sivistystyön-lukutaitokoulutuksesta-aikuisten-perusopetuksesta-ja-ammattillisen-koulutuksen-kielitaitovaatimusten-joustavoittamisesta/>.
- Härmälä, M. & Marjanen, J. 2022. Englantia koronapandemian aikaan – A-englannin osaaminen 9. luokan lopussa keväällä 2021. Julkaisut 22:2022. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. <https://karvi.fi/publication/englantia-koronapandemian-aikaan-a-englannin-osaaminen-9-luokan-lopussa-kevaalla-2021/>.
- Maahanmuuttovirasto. 2023. Maahanmuuton vuosi 2022: Venäjän hyökkäys Ukrainaan vaikutti laajasti maahanmuuttoon. <https://migri.fi/-/maahanmuuton-vuosi-2022-venajan-hyokkays-ukrainaan-vaikutti-laajasti-maahanmuuttoon>.
- Metsämuuronen, J. & Nousiainen, S. 2021. Matematiikkaa covid-19-pandemian varjossa – Matematiikan osaaminen 9. luokan lopussa keväällä 2021. Julkaisut 27:2021. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. <https://karvi.fi/publication/matematiikkaa-covid-19-pandemian-varjossa-matematiikan-osaaminen-9-luokan-lopussa-kevaalla-2021/>.
- Opetushallitus. 2017. Perusopetukseen valmistava opetus. Opetushallitus 4:2017. Helsinki: Opetushallitus. <https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetukseen-valmistava-opetus.pdf>.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2023. Opetus- ja kulttuuriministeriön virkanäkemykset tulevan hallituskauden valinnoista. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2023:9.
- Siippainen, A., Paananen, M., Metsämuuronen, J., Repo, L., Sarkkinen, T., Alasuutari, M., Koivisto, P., Saarikallio-Torp, M. & Kirjavainen, T. 2020. Viisivuotiaiden maksuttoman varhaiskasvatuskokeilun arvioinnin toinen vaihe: Varhaiskasvatukseen osallistuminen, kokeilun kustannukset ja järjestäminen. Julkaisut 14:2020. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. <https://karvi.fi/publication/viisivuotiaiden-maksuttoman-varhaiskasvatuskokeilun-arvioinnin-toinen-vaihe-varhaiskasvatukseen-osallistuminen-kokeilun-kustannukset-ja-jarjestaminen/>.
- Tainio, L. & Kallioniemi, A. (toim.) 2019. Koulujen monet kielet ja uskonnot. Selvitys vähemmistöäidinkielten ja -uskontojen sekä suomi ja ruotsi toisena kielenä -opetuksen tilanteesta eri koulutusasteilla. Valtioneuvoston selvitys ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 11/2019. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161302/11-2019-KUSKI.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- Ukkola, A. & Metsämuuronen, J. 2019. Alkumittaus – Matematiikan ja äidinkielen ja kirjallisuuden osaaminen ensimmäisen luokan alussa. Julkaisut 17:2019. Kansallinen koulutuksen

arviointikeskus. <https://karvi.fi/publication/alkumittaus-matematiikan-ja-aidinkielen-ja-kirjallisuuden-osaaminen-ensimmaisen-luokan-alussa/>.

Ukkola, A. & Metsämuuronen, J. 2023. Matematiikan ja äidinkielen taidot alkuopetuksen aikana – Perusopetuksen oppimistulosten pitkittäisarviointi 2018–2020. Julkaisut 1:2023. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. <https://karvi.fi/publication/matematiikan-ja-aidinkielen-taidot-alkuopetuksen-aikana-perusopetuksen-oppimistulosten-pitkittaisarviointi-2018-2020/>.

Ukkola, A., Metsämuuronen, J. & Paananen, M. 2020. Alkumittauksen syventäviä kysymyksiä. Julkaisut 10:2020. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. https://karvi.fi/wp-content/uploads/2020/08/KARVI_Alkumittaus.pdf.

Valtioneuvosto. 2021. Valtioneuvoston koulutuspoliittinen selonteko. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:24. Helsinki. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162995/VN_2021_24.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Venäläinen, S., Laimi, T., Seppälä, S., Vuojus, T., Ahlholm, M., Latomaa, S., Mård-Miettinen, K., Nirkkonen, M., Huhtanen, M. & Metsämuuronen, J. 2022. Kielellisiä taitoja ja koulunkäyntivalmiuksia. Valmistavan opetuksen ja oman äidinkielen opetuksen tila ja vaikuttavuus -arviointi. Julkaisut 19:2022. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. https://karvi.fi/wp-content/uploads/2022/09/KARVI_1922.pdf.

Väätäinen, H. 2022. Aikuisena luku- ja kirjoitustaitoa oppimassa. Arviointi maahanmuuttajien lukutaitokoulutuksesta. Julkaisut 27:2022. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. <https://karvi.fi/publication/aikuisena-luku-ja-kirjoitustaitoa-oppimassa-arviointi-maahanmuuttajien-lukutaitokoulutuksesta/>.

Lisätietoja

Raisa Hievanen, raisa.hievanen@karvi.fi, 029 533 5542, (ammattillinen koulutus, aikuisten perusopetus)

Tanja Laimi, tanja.laimi@karvi.fi, 029 533 5567, (valmistava opetus, perusopetus)

Salla Venäläinen, salla.venalainen@karvi.fi, 029 533 5549, (valmistava opetus, perusopetus)

Hanna Väätäinen, hanna.vaatainen@karvi.fi, 029 533 5568, (vapaan sivistystyön lukutaitokoulutus, aikuisten perusopetus, korkeakoulutus)